

ההתחייבות כמשפט הרומי

ד"ר מאיר מינרבי

השפה הלטינית מהווה נדבך מרכזי בתרבות העולם המערבי בכלל ובתוכותו המשפטית בפרט. הקודקס הידוע של הקיסר יוסטיניאנוס מן המאה ה-6 לספירה הוא, כמובן, בשפה זו, וזוהי גם שפתה של הכנסייה הקתולית.

כשקמו האוניברסיטאות הראשונות באירופה, היתה הלטינית שפת הלימוד וההוראה, וכך הפכה לשפת החינוך והמדע והשפה הבינלאומית של העולם המערבי. מעמד זה נשמר במשך יותר מ-1000 שנה לאחר נפילת הקיסרות הרומית. יצירותיהם של אחדים מגדולי הפילוסופים והחוקרים (ביניהם ברוך שפינוזה, אראסמוס, ליבניץ וניוטון) נכתבו בלטינית.

כתחום המשפט נודעה ללטינית חשיבות מיוחדת, וזאת נוכח מעמדה של המשפט הרומי והשפעתו על המשפט של העולם המערבי. למעשה, נדרשה עד לאחרונה ידיעת הלטינית במרבית האוניברסיטאות באירופה לצורך לימודי משפטים. כללים משפטיים רבים מצאו את ביטויים במימרות לטיניות והספרות המשפטית מלאה בהן. דוגמאות לכך ניתן למצוא לא רק בספרות ובפסיקה האירופאית והאנגלו אמריקאית, אלא גם בספרות ובפסיקה הישראלית.

מימרות אלה מצטיינות בקיצורן, בחדות לשונן וביכולת – החשובה כל כך למשפטן – לבטא רעיון מורכב בבהירות, בתמציתיות ולעתים בלשון ציורית. כל מימרה תהא מלווה בתרגום לעברית, אשר יהיה, בהעדר תרגומים אחרים, משלי; ואבקש מראש את מחילתם של הקוראים, אם העברית לא תהא משובחת, כי היא איננה, לדאבוני, שפת-אמי. בסוף המימרה אציין תמיד בסוגריים עגולים את שם החיבור, שממנו נלקחה המימרה, ואת שם מחברו. באותם המקרים, שלמימרה השלכות כלפי הדין, אשתדל להצביע על כך.

ומהקוראים אני נפרד בכרכה הלטינית *valet omnes*, תהיו כולכם בריאים.

Obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius rei solvendae secundum iura nostrae civitatis.

(*Justiniani Institutiones* III, 14)

(ההתחייבות היא עבותות-משפט שעל-פיהן חייבים אנו כלפי אחרים לתת או לעשות

דבר-מה לפי חוקי מדינתנו).

זו היא אחת משתי הגדרות ה־obligatio — ההתחייבות — שמוצאים אנו במקורות המשפט הרומי, והיא נמצאת באינסטיטוציות של יוסטיניאנוס. את ההגדרה השנייה נתן לנו Ulpianus, המשפטן הרגול של התקופה הקלסית, ואליה נתייחס, אולי, בפעם אחרת.

בחרנו להתחיל בהגדרה זו, מאחר שהיא מדגישה את הצד של אחריות החייב. הדגש מרומז באטימולוגיה של המילה obligatio עצמה: ligare, דהיינו לקשור והקידומת ob שמבטאת את חיזוק הפעולה, דהיינו לקשור בחזקה. לכן תרגמנו את המלים vinculum iuris במלים עבותות משפט בניסיון לשקף את טבעה של ההתחייבות הרומית, שעל־פיה קשור החייב לנושה בקשר בל־ינתק, אלא אם כן ימלא הוא את חיובו, או ישחרר על ידי נושהו. טבעה זה של ההתחייבות מתבטא גם במונחים המצביעים על ביטול החיוב: solvere, solutio, liberare, liberatio (להתיר, התרה, לשחרר, שחרור). מכאן המסקנה, שהחייב איננו יכול להשתחרר מהתחייבותו באופן חד־צדדי אלא על־ידי מילוי התחייבותו; ואילו אם חפץ הוא להשתחרר מהתחייבותו שלא על־דרך המילוי, חייב הוא לקבל שחרור מאת הנושה.

התעכבנו קצת על משמעויות אלה, מאחר שלא אחת נתקלים אנו בניסוחים של עורכי־דין נכבדים, הן פרטיים והן של רשויות ממשלתיות, שבשולי נוסח התחייבות כלשהי מוסיפים את המשפט: "התחייבות זו היא בלתי חוזרת". והרי, כפי שראינו, כל התחייבות היא בלתי חוזרת מטבעה, להבדיל מהוראות שאדם נותן למשנהו, הניתנות לביטול על־ידי נותןן, אלא אם כן מציין הנותן שהן בלתי חוזרות.